

Săpăturile de la Păcuiul lui Soare

PETRE DIACONU, TUDOR PAPASIMA, ADRIAN PANAITESCU

Activitatea colectivului s-a desfășurat, cu precădere, în secțiunile SIR, SIS, SIO (din zona *Porții*) și în S I X A și S I X B (din zona *Portului*)¹.

În prima dintre aceste secțiuni s-a urmărit identificarea nivelurilor arheologice, fiind obținută următoarea stratigrafie: 1) solul viu; 2) nivel de dărâmtură compus din pietriș, pământ și pietre mici; 3) strat de pământ nisipos, de pietre și fragmente ceramice; 4) nivel de pământ negru cu pietre, resturi ceramice, piese metalice și din os, brățări confecționate din sticlă, monede. Între acestea se distinge un corn de animal care, probabil, provine de la un zimbbru. Lucrul este important deoarece pînă la ora actuală nu avem atestată cu certitudine prezența, în epoca medievală, în zona de sud a Dobrogei și în bălțile Dunării, a acestor animale. Alte numeroase resturi osteologice animaliere, precum și un craniu de cerb descoperit tot în nivelul 4 se determină să considerăm că aici a existat, în secolul al XI-lea, un depozit de oase.

Cercetările arheologice efectuate în anii trecuți în SIR, secțiune aflată la 1 m nord de secțiunea SIS, au dus la descoperirea unor morminte aparținând necropolei medievale de la Păcuiul lui Soare. În SIS n-au fost descoperite schelete, ceea ce ne face să socotim, cu rezervele cuvenite, că aici ne aflăm în zona limitei de sud sau sud-est a cimitirului.

În SIO s-a lucrat la epuizarea urmelor de viață din secolele X—XI. Cu acest prilej au fost descoperite numeroase cioburi din pastă nisipoasă, decorate cu linii incizate orizontal. Este ceramica tipică secolelor X—XI. Cele mai multe dintre fragmentele ceramice s-au găsit în capătul de est al secțiunii SIO, în zona unui cuptor de piatră, reperat în săpătură cu doi ani în urmă.

Efortul cel mai mare al cercetărilor din acest an a fost depus în S I X A și S I X B. În S I X A am continuat cercetarea cuptorului surprins în săpăturile noastre încă din toamna anului 1978².

El are forma unei potcoave cu deschiderea către vest. Adosat incintei răsăritene, este construit din blocuri de piatră refoșite, care se mai păstrează pe o înălțime de 3 și 4 rinduri (cca. 0,60 m). Secționarea lui ne-a relevat ceea ce constituie ineditul acestui complex: cuptorul are două faze de funcționare, mai multe vetre succesive precum și patru „paturi” (pavaje) de fragmente ceramice, între ele cu straturi fine de pământ. Această instalație a slujit, probabil, la coacerea pîinii. În urma îndepărtării vetrelor și a paturilor de cioburi, sub un strat de pământ galben amestecat cu pigmenți de arsură, cu bucăți de chirpic și de vatră s-a evidențiat un pământ negru vinăt. Evacuîndu-l, am descoperit în el un follis bizantin, emis în timpul lui Roman al IV-lea Diogene (1068—1071), de tipul Wroth 9. În cele din urmă, pămîntul negru-vinăt s-a dovedit a fi o nivelare care acoperea prima fază, cea mai veche, a cuptorului, la adîncimea de 2,03m și cînd cuptorul avea forma literei U.

Ținînd seama de moneda descoperită, putem spune că faza I a cuptorului este anterioară domniei lui Roman IV. În orice caz, moneda ne furnizează un termen *ante-quem non* pentru fazele următoare, care sînt posterioare cel puțin anului 1068. Probabil că ultima fază a cuptorului (cea mai nouă) a fost scoasă din uz de atacul cuman din anul 1094.

În mijlocul secțiunii S I X A s-a lucrat în zona unei locuințe medievale (secolul al XIV-lea) avînd la temelia pereților șiruri de pietre. În acest caz, s-a putut dovedi că avem de a face cu o locuință formată din două încăperi. Inventarul se reduce la obișnuitele fragmente ceramice, obiecte de fier (cuie, scoabe, cuțite), greutatea pentru plase de pescuit și pentru războiul de țesut, fusaiole de lut, cîteva fragmente de obiecte de podoabă, unelte de fier.

În capătul de apus al secțiunii s-a obținut o mare cantitate de ceramică „feudală timpurie”

¹ Colectivul de cercetări care a lucrat în vara anului 1981 la Păcuiul lui Soare a fost format din: Petre Diaconu, responsabilul șantierului, Tudor Papasima (Muzeul județean Călărași) și Adrian Panaitescu (Muzeul de istorie națională și arheologie din Constanța). Acestora li s-au adăugat studenții: Anca Radu, Florin Diaconu, Andrei Căpușan și Marcel Vlădescu. Între 4—18 septembrie 1981, în cadrul colectivului nostru a lucrat și Silvia Baraschi.

² Petre Diaconu a încredințat publicarea cuptorului Silvie Baraschi și lui Tudor Papasima. La capătul cercetării, aceștia au făcut o prezentare amplă a cuptorului, în cadrul sesiunii anuale (1981) a Muzeului de istorie națională și arheologie Constanța. Aceste note, împreună cu prezentarea ceramicii recoltată din cele patru „paturi”, aflată în curs de restaurare, vor face obiectul unui studiu care va apare într-o revistă de specialitate.

din secolul al XI-lea. Dealtfel, aici sintem în zona unor locuințe aparținând acestui veac. Stratigrafic în această zonă au fost surprinse trei niveluri de viață, dintre care ultimul, cel mai recent, avînd o grosime, în medie, de 25 cm, datează din a doua parte a veacului al XI-lea. El se prezintă sub forma unui strat de pămînt de culoare castanie-roșcată și este extrem de făinos, ca urmare a unui incendiu care a mistuit așezarea de la Păcuiul lui Soare. Din analiza raporturilor stratigrafice, căreia i se adaugă încadrarea cronologică a diferitelor vestigii materiale caracteristice acestui nivel, rezultă că incendiul s-a produs cîndva în ultima decadă a veacului al XI-lea. Nu este exclus ca el să se datoreze invaziei la sud de Dunăre a cumanilor, invazie consumată în anul 1094 și consemnată în *Alexiada* Annei Comnena.

Ceramica din nivelul castaniu roșcat provine, în cea mai mare parte a ei, de la oale borcan, fără torți, lucrate la roata cu invirtire de mină, dintr-o pastă conținînd multă humă albă. Decorul se compune, de obicei, din benzi de linii incizate orizontale. Sub buză se întîlnesc din cînd în cînd alveole. De cele mai multe ori buza este șanțuită. Pînă acum nu a apărut în acest nivel nici un ciob decorat cu roțița dințată, ceea ce ne face să socotim că acest gen de decor, caracteristic centrelor de olărie din nordul Dobrogei, își are epoca sa de maximă dezvoltare în prima jumătate a secolului al XI-lea.

În legătură cu ceramica uzuală vom mai sublinia încă o observație, și anume: în nivelul castaniu roșcat de la Păcuiul lui Soare apar în chip frecvent oale fără torți, modelate dintr-o pastă conținînd în amestecul său multă pleavă. O altă caracteristică a acestor vase constă în faptul că buza lor este, invariabil, șanțuită în interior. Decorul este cel obișnuit, format din benzi de linii incizate ușor. Sub git, pe umeri, se întîlnesc alveole. Acest gen de ceramică, datînd din ultima treime a veacului al XI-lea, nu se întîlnește deocamdată nicăieri altundeva în Dobrogea decît la Păcuiul lui Soare, ceea ce ne oferă dreptul să socotim, cu rezervele de rigoare, că unul din centrele unde se produceau aceste vase se afla aici. În legătură cu ceramica în cauză se cuvine să mai facem precizarea că forma vaselor și curbura buzei lor s-au moștenit în oalele secolelor XIII—XIV de la Păcuiul lui Soare. În sfîrșit, vom reține și constatarea că, pînă-n prezent, în acest nivel nu s-a descoperit nici un fragment de cîldare de lut. Oare să-și înceteze acestea existența în Do-

brogea la sfîrșitul secolului al XI-lea? Este o problemă care trebuie urmărită în viitoarele investigații.

Întrucît nivelele II și I (de sub nivelul castaniu roșcat) din secțiunea S IX A n-au fost explorate decît parțial, rămîne ca prezentarea caracteristicilor lor să fie făcută într-unul din rapoartele de săpături următoare.

Vestigii proprii secolelor X—XI s-au scos și din secțiunea S IX B; paralelă cu S IX A. Din secțiunile cercetate, dar mai ales de pe plaja cetății, au fost adunate numeroase monede bizantine de bronz din secolul al XI-lea, monede de aramă și cîteva de argint din secolele XIII—XV, podoabe de metal, sticlă și chiar os (cruciulițe, inele, brățări, mărgelă, cercei, cataramă), piese de harnașament, arme (virfuri de săgeată, ghiulele, buterolă de teacă de sabie etc), unelte de metal, obiecte de uz casnic, ceramică ș.a. (Unele dintre aceste obiecte sînt publicate sub fig. 1).

Toate aceste vestigii arheologice definesc caracterul urban al așezării de la Păcuiul lui Soare. Cu alt prilej, s-a arătat că așezarea urbană de la Păcuiul lui Soare se identifică cu faimosul oraș medieval Vicina. Faptul este dovedit atît de documentele arheologice și numismatice cît și de cele literare (între care se numără știrile din cronici, din actele notariale, procesele verbale ale Patriarhiei din Constantinopol etc.).

Localizînd Vicina la Păcuiul lui Soare trebuie să admitem că în secolele XIII—XIV, stăpînirea bizantină în Dobrogea se întindea în sus pe Dunăre cel puțin pînă la mai sus-anunțata așezare, iar aceasta, pentru simplul motiv că Vicina, în epoca ei de maximă înflorire, era administrată de către constantinopolitani.

DIE GRABUNGEN VON PĂCUIUL LUI SOARE

(ZUSAMMENFASSUNG)

Es wird besonders auf den in dem Schnitt S.IX.A. entdeckten Backofen hingewiesen. Von besonderer Interesse ist der vierschichtige Herd, wobei in jeder Schicht Keramikbruchstücke aus dem XI. Jh. eingebettet worden sind. In diesem Fall ist nicht von einer Wiederherstellung, sondern von einem bestimmten Bausystem die Rede.

In zweiter Reihe werden die allgemeinen Kennzeichen der dritten (von unten nach oben), von den Kumanen im Jahre 1094 durch Brand zerstörten, Besiedlungsphase vorgeführt.

Zum Schluss wird auf die Identifizierung der Siedlung von Păcuiul lui Soare mit dem berühmten dobouländischen Stadt Vicina hingewiesen.

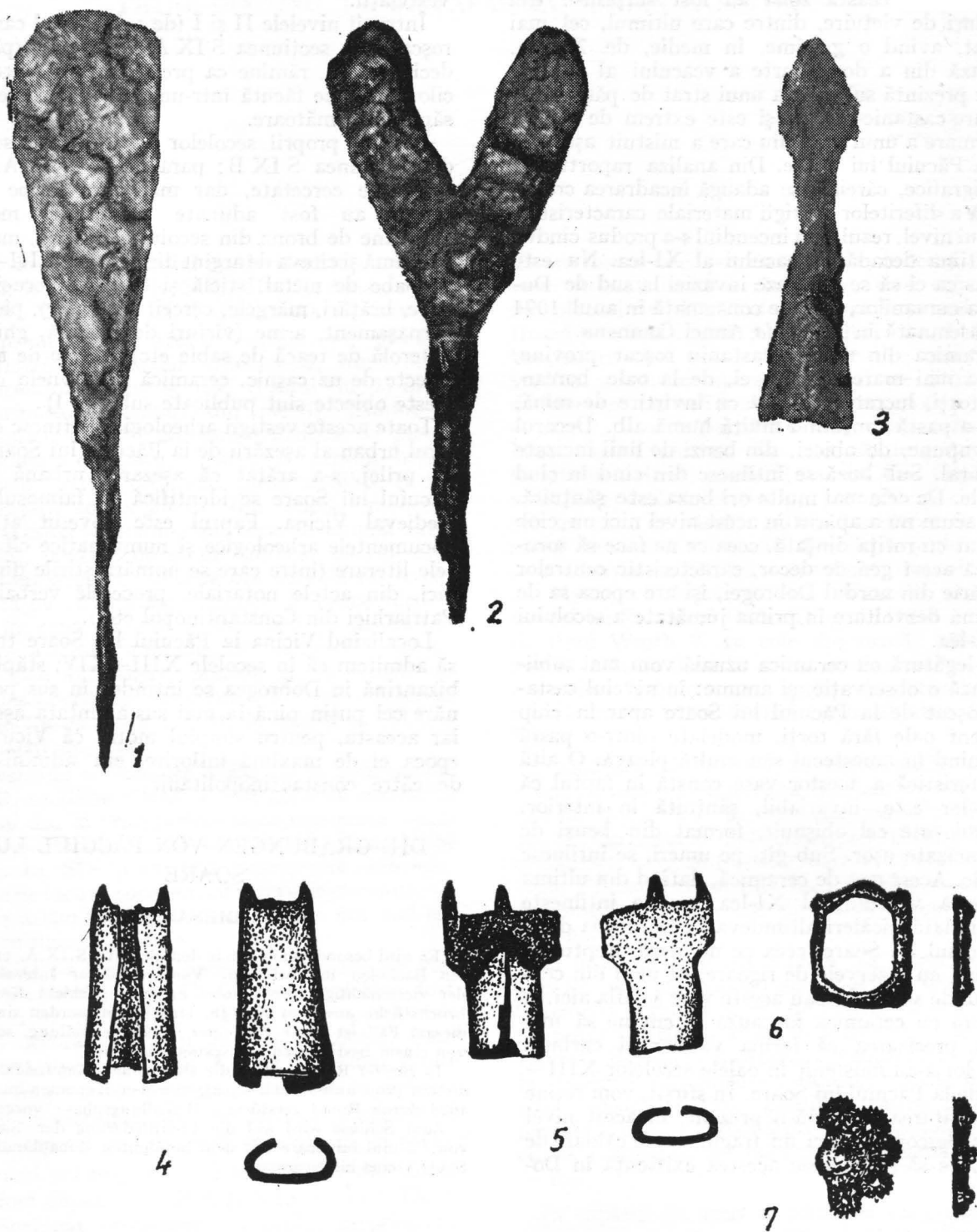

Fig. 1. Păciul lui Soare. 1-3 virfuri de săgeți; 4-5 țindeice; 6-7 obiecte de podoabă.

Abb. 1. Păciul lui Soare. 1-3 Pfeispitzen; 4-5 Gerät zum spannen der Fäden; 6-7 Schmuckgegenstände.